

Fra Enø Bylav.

Ved *Laurits Pedersen.*

Naar man i gamle Dage vilde til Enø, maatte man enten sejle derover eller benytte Vadestedet ved Vejlø. I Mindegabet (Susaaens Munding), hvor Enø nu ved Dæmning og Bro er forbundet med Sjælland, var der dengang dybt Vand, gennem hvilket Skibene sejlede op til Næstved.

Hvor besværligt det var at komme over til Øen, ses af en gammel Historie om den Enø Skolemester, der altid plejede at have sin Gris staaende i et Hjørne af Skolestuen, saa han let kunde passe den samtidig med, at han sørgede for Ungdommens Opdragelse. For Tilsyn følte han sig temmelig sikker, thi det kom altid over Karrebæk. Præsten eller Provsten maatte da først raabe og vinke ad gamle „Margrete med Baaden“, for at hun kunde sejle over at hente den sjældne Gæst. Og en saadan Begivenhed rygtedes strax over hele Øen. Skolemesterens Gris blev transporteret over i Udhuset, dens Krog i Skolestuen rensed og vadsket, og saa var alt parat til at tage mod det høje Tilsyn.

I Aarene 1801—07 anlagdes Næstved Udhavn ved Karrebæksminde, og der gravedes et nyt Løb, som skilte den tidligere landfaste Lungshave fra Sjæl-

land. Samtidig sandede det gamle Løb mellem Enø og Lungshave mere og mere til, og fra 1825 benyttede man altid Vadestedet mellem Enø og Lungshave i Stedet for det mellem Enø og Vejlø.

Hos Enøboerne næredes imidlertid et brændende Ønske om at komme i landfast Forbindelse med Sjælland, og ved 1846 fik man en Oldermænd for Enø Bylav, som forstod at føre Sagen igennem. Det var Gaardmand Lars Hansen.

Ingen, der har set den gamle Lars Hansens stolte og ranke Skikkelse, naar han endnu henimod 1880 færdedes paa sin Ø, kunde være i Tvivl om, at han var en Mand, som var vant til at herske. Og kendte man Øen lidt nøjere, vidste man, at af Øens 7 Gaarde var Lars Hansens dobbelt saa stor som en af de andre, og at Lars Hansen virkelig var som en Konge paa Øen, ikke saa meget for sin store Gaards Skyld som paa Grund af sin myndige og bestemte Optræden.

Selvfølelse havde Enøboerne aldrig manglet. Hvor lød det ikke selvbevidst, naar de sagde „her paa Landet“ eller „paa vort Land“ i Modsætning til ovre paa Sjælland. Men al Enøboernes Selvbevidsthed var som koncentreret i Lars Hansen. I hans Tid skete der ikke meget paa Øen uden hans Vilje, men fremfor alt var Lars Hansen Øen en dygtig og værdig Repræsentant udadtil.

Da han i 1846 bliver Oldermænd, begynder han strax at bringe Orden i sit lille Rige. Til at begynde med indretter han en *Lavs bog for Enø Bylav*, eller som han kalder den „Forhandlingsprotokol for Enø Gaardbeboere“. De 4—5 Husmænd, der fandtes paa Øen, havde ingen Jord og var derfor ikke med i Bylavet. Saavidt jeg erindrer fra Øens Efteraars-Lavsgilde, „Haregildet“, som jeg engang som Barn har

været med til, var Husmændene dog med her; men som man vil se nedenfor, havde de i hvert Fald ingen Ret til at komme der.

I Lavsbogen indfører Lars Hansen strax nogle „Love og Statuter“ for Lavet, og medens saadanne Lavsvedtægter ellers som Regel var Afskrift af ældre, ser det ud til, at Lars Hansen har formet sine selv. De er ret knappe i Formen og moderne i deres hele Tilsnit.

„Naar Oldermændene tilsiger Gaardbeboerne til Gadestævne“, hedder det, „da har disse at møde eller i modsat Fald at rette sig efter de Bestemmelser, som de mødende vedtager“. Kan en Mand ikke selv møde, maa han lade en anden stemme for sig.

„For at Beboerne kan erholde et foreløbigt Begreb om, hvad der ved Gadestævne maa være at forhandle, er det Oldermændenes Pligt at kommunikere forud for Beboerne ved et Cirkulære, hvad der er kommet til hans Kundskab.“

Oldermændene skal ved Gadestævne føre nøjagtig Bog over, hvad der forhandles, ligeledes skal han opbevare alle Lavets Dokumenter. Endvidere er det Oldermændenes Pligt at holde en Baad ude ved Overdrevet til Hyrdens Raadighed, og to Gange aarlig skal han indbyde „de øvrige Gaardbeboere til Gilde med deres Koner“.

For den med Bestillingen forbundne Ulejlighed skal han have fri Græsning for to Høveder i Overdrevet.

Den 24. Januar 1846 holdt Lars Hansen Gadestævne i Enø Skole, og han fik her vedtaget, at der skulde bygges „en Vase med eller uden Bro“ fra Enø til Lungshave. Vasen skulde bestaa af „2de Rader Pæle paa hver Side, hvis Mellemrum bliver

at udfylde med Faskiner, samt det indvendige fyldt med Grus og Tang“.

Allerede den 23de Juni s. A. var Vasen saa vidt færdig, at Baron Reedtz Thott til Gaunø „indviede den til offentlig Brug, i hvilken Anledning der midt paa Vasen var oprejst en grøn Port med tvende Søflag til Baronens Ære, hvorved Beboerne hilsede deres Herskab med gentagne Hurraraab“.

Under Forberedelserne til denne Fest var imidlertid Havnekomitéen fra Næstved ankommen for at protestere mod Dæmningens Anlæggelse, da man mente, at denne vilde bevirke, at det ny Havneanlæg ved Karrebæksminde vilde sande til. Lars Hansen og et Par andre søgte at berolige den vrede Havnekomité med nogle „oplysende Bemærkninger“, men Komitéen „forlod Vasen endnu mere forbitret end ved Ankomsten“.

„De opbragte Medlemmer“ af Havnekommissionen var Justitsraaderne Lawaetz og Flanøe samt Købmændene Wittusen og Knækkenborg og Konsul Hatting. Derimod var ét andet Medlem, Etatsraad Neergaard til Gundersleyholm, ikke med, hvorfor Lars Hansen strax rejste hen til ham for at tale Øboernes Sag for dette „meget indflydelsesrige Medlem“. Noget Resultat af denne Henvendelse spores dog ikke.

Den 7de Marts 1847 opskræmmedes man paa Øen ved Rygtet om, at Havnekommissionen havde besluttet sig til med Magt at lade Dæmningen gennembryde. Og en Tid saa det stærkt ud til ligefrem Krig mellem den store Stad Næstved og de 11—12 Enøboer. Lars Hansen sammenkaldte straks Lavet til Gadestævne og meddelte sine Lavsbrødre Rygtet; og man vedtog alle som én at „sætte Magt imod Magt“, hvis Havnekommissionen skulde gøre Alvor

af sine Trusler. Foreløbig gjaldt det at holde et vaagent Øje med Fjendens Bevægelser. Man bestemte derfor, at enhver, der maatte opdage, at der var øvet Vold mod Dæmningen, strax skulde melde det til sine Naboer, der skulde lade Meddelelsen gaa videre.

Under slige usikre Forhold gjaldt det for Øens lille tapre Skare at faa Dæmningen færdig snarest muligt. Havnekommissionen klager da ogsaa til Amtmanden over, at man arbejdede „uafbrudt Dag og Nat“ for at faa Dæmningen helt færdig, inden nogen kunde hindre det. Lars Hansen erklærer dette for Usandhed, men han oplyser samtidig, at man daglig arbejdede fra 7—11 Formiddag og 2—7 Eftermiddag, og at man en enkelt Nat sled i det til Kl. halv tre.

Amtets Afgørelse af Striden faldt 1849 og gik Enøboerne imod. I Januar 1850 giver de da efter og tilbyder at nedbryde en Del af Dæmningen, saa et Stykke af denne kan erstattes med en Bro „efter nærmere Aftale med den ærede Havnekommission“.

Maaske har ogsaa Vanskeligheden ved at vedligeholde Dæmningen bidraget til at gøre Enøboerne imødekommende. I hvert Fald blev nu en Del af Dæmningen fjærnet og en Bro bygget. Men den stod ikke længe. Isen skruede den bort.

Omkring ved 1860 havde man ingen Bro. 1861 hændte det saa, at en Mand fra Enø en Aften, da han skulde over Vadestedet, kørte fejl, saa han kom ud paa dybt Vand, hvor Vognfjællene flød bort for ham, og han druknede, medens det lykkedes Hestene at klare sig i Land paa Sjællandssiden. Denne Begivenhed gav Anledning til, at Brosagen blev taget

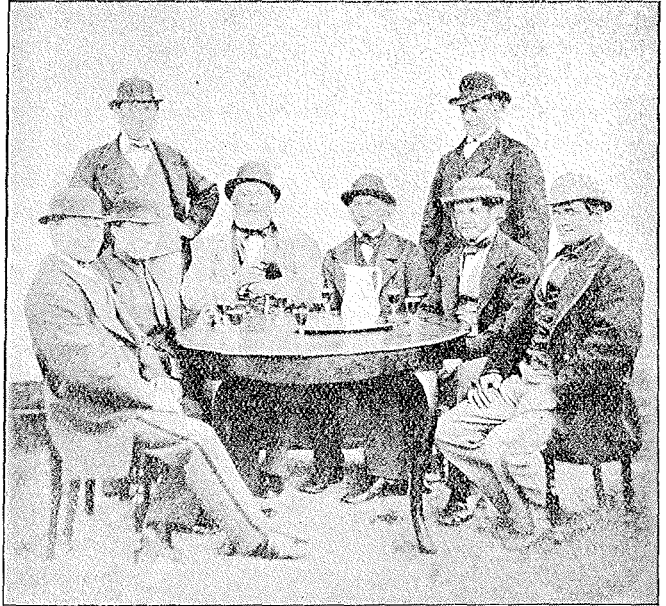
frem. 1863 forhandles der om Bygning af en ny Bro, 1866 har man dog endnu ingen Bro, men ganske kort Tid efter maa Enø have faaet den længe ønskede Broforbindelse, som Øen siden da har beholdt.

Brosagen var ikke det eneste Baand, der bandt Enøboerne sammen. Nok saa stærkt knyttedes deres Interesser sammen ved, at Øens Overdrev — hele den lange Spids, hvori Øen løber ud mod Sydøst — var fælles for dem alle. Her græssede 7 Høveder fra hver Gaard under Opsyn af en „Hyre“, der residerede i et af Øboerne i Fællesskab opført „Hyrehus“. Morgen og Aften maatte Malkepigerne spadserere den lange Vej herud for at malke Køerne. — Hyrden lønnedes paa gammel Vis med Naturalier, af hver Gaard 2 Skpr. Rug, 2 Skpr. Byg, 2 Lispund Brød og 4 Pd. Smør aarlig samt 1 Pot skummet eller tyk Mælk ugentlig.

Det var Oldermandens Pligt at føre Tilsyn med Overdrevet og sørge for, at Hyrden passede sit Arbejde. Iøvrigt var han selvfølgelig Øens Repræsentant ved alle Lejligheder. Han modtog f. Eks. paa Øboernes Vegne Indbydelse til at indtræde i „Dansk Samfund“ og i „Bondevennernes Selskab“, og han foranledigede 1847 et Andragende til Øens Ejer, Baronon paa Gaunø, om, at Beboerne maatte faa deres Gaarde til Arvefæste.

Ved denne Lejlighed fik han Anledning til at omtale „de inderligste Følelser, som kan opstaa ved Taknemmeligheden for, hvad Overstanden har virket til Held for deres undergivne“ Trods denne underdanige Indledning er Lars Hansen dog ikke bange for at sige sin Mening rent ud. De andrager om at

faa Gaardene til Arvefæste, for at ikke „en mindre god Godsbestyrelse“ skal „tilintetgøre den Velstand og de Forbedringer, som Fæsterne ved et tidligere Herskabs Hjælp har tilvejebragt“. „Erfaringer i saa Henseende er ikke fremmede for Deres Højvelbaarenhed eller os“.

Enø Bylav ca. 1870.

Billedet viser samtlige Gaardmand samlet om en Bolle Punsch. Der var kun 7 Gaarde, men fra den ene er modt Fader og Son. Nr. 2 fra højre med den lavpullede Hat er Lars Hansen.

Ingensinde har dog nok Lars Hansen følt sig i sin Værdighed, som da han den 12te August 1846 i Spidsen for Øens Befolkning modtog Kronprins Frederik Carl Christian — den senere Frederik den

Syvende. Prinsen opholdt sig paa Gaunø og fik en Dag Lyst til at tage over Enø til Karrebæksminde. Lars Hansen modtog Underretningen herom saa sent, at der „kunde ingen Festligheder foranstalles til hans Ære“. Man holdt Gadestævne og blev her enige om „til Hest at modtage ham udenfor Byen“.

Her var allerede en Forrider ankommen „for at spørge fra Prinsen, om ingen af Beboerne var i Besiddelse af godt gammelt Øl, da højstamme var bleven anfalden af en stærk Tørst“.

Da Hans Pedersen erklærede at have godt Øl, blev han sendt hjem for at arrangere det fornødne til Prinsens Ankomst. Øens Konge red nu med sin lille Rytterskare — der, efter at Hans Pedersen var hjemsendt, kun kan have udgjort 5 Mand — Prinsen i Møde, og efter at have trakteret højstamme med Hans Pedersens gode Gammeltøl, eskorterede han ham tværs gennem sin Ø — over den omstridte Dæmning, den nysspundne Traad, der skulde knytte Forbindelsen mellem Lars Hansens Ø og den store vide Verden — og videre over den lyngklædte, øde Lungshave til Karrebæksminde.

Efter at foranstaaende var sat, har jeg fra Enø modtaget følgende Meddelelse: „Det var Lærer Ambech med Grisen. Han havde ogsaa sit Faar i Skolestuen, naar det havde smaa Lam. Ambech var vist ellers en Fremskridtsmand. Han indførte Gymnastik med Drengene. Det var ham, der først kommanderede: „Se til højre! og derefter: „Se til Hans Larsens Pæretæ!“ Det stod nemlig til venstre for Drengene, og han havde i Distraction glemt det reglementerede Kommandoord.“ Vi kan hertil føje, at Skoleholder

Frederik Nicolaj Ambech var født 1754 og døde 1828 som Lærer paa Enø. Netop i hans sidste Aar begyndte man at indføre Gymnastik i Almueskolerne. Den „Margrete med Baaden“, som er nævnt i det foregaaende, er vistnok hans anden Kone, Margrete Pedersdatter af Enø, f. 1770, g. m. A. 1803, † 18. Jan. 1863; men mulig kan her foreligge en Forveksling med Margrete Christen Ambechs, som døde 1907. (Personalh. Opl. ang. Enø Skoleholdere, se P. E. Jensen: Gaunø. 1902.

Af General-Kirke-Inspektionskollegiets Forhandlingsprotokol (pag. 464—65) ser man, at „Bønderne paa Enø 1742 har paany holdet med megen Bulder og Larmen deres Sommeriden og det med Ridefogden og Forpagteren paa Gaunø Iver Bruun hans Tilladelse, og dertil har samlet Penge at drikke for“. Provsten har klaget til Kollegiet, der gennem Konferentsraad Thott giver Ridefoged og Bønder en Irettesættelse og befaler, at hvad der er tilovers af de indsamlede Penge skal gives til de fattige.